
URBANISME I REGIONS. UNA VISIÓ URBANA DEL FET REGIONAL

Manuel Ribas i Piera
Arquitecte

El tema «Urbanisme i Regió» que se m'atribueix, significa en aquesta precisa titulació el que jo voldria emfatitzar avui. És a dir, com la base ciutadana, com el fet ciutat ha de ser (no m'atreveria a dir l'únic però sí fonamental) el que presideixi la formació d'aquestes agrupacions territorials que avui ens ocupen. I explicaré el perquè. La recurrència a la forma i a la paraula ciutat és significativa perquè en el fet urbà es on es produeix la densitat humana suficient perquè apareguin determinats fenòmens, també i sobre tot tots ells concordants amb tot allò que demanem en aquestes agrupacions, geogràfiques perquè tenen una base territorial, però que són agrupacions humanes (això és evident i a ningú no se li escapa).

El territori fa de suport, el territori fa de caliu i fa, fins i tot, de condicionant; però substancialment el que compta són els homes que viuen en aquestes agrupacions que avui ens preocupen. I, per tant, l'estructura més perfecta que han creat aquests homes és l'estructura de la ciutat; per molt ruralistes que vulguem ser, és evident que el que pesa en la història de la Humanitat i en la història de la Cultura és el fet urbà; i el producte més elaborat de l'acció de l'home sobre la terra és tot allò que va lligat amb la base urbana. És clar, presentat així és quan em sembla que es pot anomenar, tal com diu el títol de la meva intervenció d'avui, l'Urbanisme. L'Urbanisme, ara no classificat com una determinada matèria gairebé decimal en una biblioteca, sinó l'isme, que fa referència a la urbs. Aquest isme que fa referència a la urbs per a mi és el que (no vull dir ha de ser perquè no vull ser normatiu) justifica aquestes determinades divisions que en diuen regions.

Si per altra banda tirés mà d'aquella divisió que fan els juristes, entre fur personal i fur territorial, hom s'adona també que, com en el camp del Dret, el fur territorial és molt més comú (o almenys m'ho sembla) que no pas el fur personal, que gairebé surt a títol excepcional, com allò que hom arrossega quan està lluny i fora del seu territori. Per tant, aquest pes del territori, aglutinant, en el cas del Dret aglutinant normes, costums i regulacions, és un altre argument que fa pensar si aquestes entitats organitza-

des que són les ciutats, no ens van donant una pista sobre el que ha de ser la regió. Se m'acut també un altre camí de recerca, anant molt a les arrels, que es mouria en el terreny de la Sociologia o la Psicologia social. ¿Què és una agrupació regional? És una agrupació d'individus homogenis que es volen tractar a si mateixos homogeniament; és a dir, és un camí per tractar homogeniament una colla que se sent homogenia. Si ho portem una mica més enllà, és administrar-se homogenicment els qui són homogenis; i si encara ho estenem a una certa tirada de temps, va creant aquella altra idea que recentment s'ha inventat i que va molt bé per dir-ho de pressa: la memòria col·lectiva. Ara, ja gairebé tenim tots els ingredients del fet regional. S'ha produït aquesta realitat, i aquesta realitat s'ha produït en la recerca d'una paraula molt gastada, a la recerca de Progrés. I si, i ara prenc la premisa primera del meu silogisme, si aquest Progrés radica com demostra la història a la Ciutat, em sembla que aquell govern homogeni dels homogenis haurà de tenir centralitat i base en algun concepte que de prop o de lluny estigués centrat en la política de la ciutat. Una altra paraula inventada, no pas de fa poc sinó de fa ja uns anys (inventada pels francesos), és a dir el mot «armadura urbana» és el que més justifica l'existència de grans territoris fins i tot de nacionalitats.

Introduït ja el títol voldria, a la llum d'aquest concepte del fet urbà com a justificant i condicionant, fer una certa revisió de principis, en la qual indubtablement em repetiré. Una de les meves angúnies prèvies al venir aquí, és l'impressió d'estar fent sentir als amics sempre les mateixes coses. Pels qui professem a la Universitat cada any se'ns asseuen a les cadires una fornada nova i els hem d'ensenyar el mateix programa de l'any passat; però quan és una reunió d'amics, això fa una certa angúnia. Si hom ho manifesta per endavant sempre és un atenuant.

Realitzant conceptes a la llum del fet urbà, una veu anterior, la del company Nel·lo ha parlat de la comarca com a divisió natural i jo li he posat mentalment un interrogant, perquè és com jo voldria que fos la meva intervenció: una forma d'anar-nos dient coses uns als altres. La comarca és natural si l'entenc com una mena de ciutat estesa, que he dit força vegades. Per a mi, l'única manera com se m'«aguanta» aquest concepte de comarca és com una ciutat estesa, una ciutat dispersa, que té un «core», un centre, un nucli amb prou força gravitatòria per mantenir el conjunt com una ciutat estesa. Però com que avui no he de parlar de comarques, aleshores passo i vaig a la necessitat d'aquell nivell territorial supramunicipal. M'ha agradat la distinció de Carreras parlant de subregional. Com que per als catalans la Regió és la Nació, hauríem de dir subnacional, per adequar-ho al nostre país. Ja ens entenem, doncs, si continuo dient subre-

gional, que vol dir subnacional. Bé, doncs, aquesta denominació m'agrada més que la de supracomarcal, perquè crec que aquest trànsit és un trànsit important. També ha trasbalsat una mica els meus esquemes la intervenció d'en Carrers perquè jo anava a dir: el trànsit és passar de l'Administració Local a l'Administració Central. Però ell em fa veure que ja a la Regió o agrupació subnacional s'hi dóna una barreja de funcions amb les que encara són d'administració local, i possiblement és així. El que jo tinc escrit (i el que tinc escrit s'acosta més al que ha dit Carreras avui) és que aquest nivell subregional o supracomarcal és un punt dolç per fer una entitat suficientment, com ho diré, eficaç ja que la comarca no ho era; i al mateix temps, per ser un instrument-graó de descentralització de tot un reducte de govern central que no vol deixar anar res. Doncs aquest punt dolç de trànsit, anava a dir jo avui que és precisament el del pas a rebre les funcions de l'Administració Central. Recordo alguna conversa d'aquest signe amb l'alcalde Maragall, en la qual m'hi va fer caure. Em va dir «Ah sí, però aquest ja és un nivell d'Administració Central» com volent dir «què ens explica ara aquest», si això no ens interessa a nosaltres, els municipalistes; jo llavors vaig pensar: «sí, aquest és un nivell d'Administració central i per tant a mi sí que m'interessa, no mirat des de cap Ajuntament sino des de punt de vist del governat i administrat.»

I també aquí en Nel·lo ha dit una cosa: «divisió clarament administrativa». També hi poso l'interrogant, perquè jo crec que no és únicament això. Si bé és administrativa en la funció i en la seva finalitat, també li voldria atribuir una dimensió política, pròpia i equivalent a la d'una ciutat gran. També tinc escrit en algun lloc que la mida de la base humana que he defensat al començament d'aquests raonaments (recordem: base sociològiques o de psicologia social en sentir-nos els homogenis governats homogeniament) només es pot donar a nivell d'una determinada dimensió que coincideix amb l'interval entre 150 i 400 mil habitants. El marge és gran, però real. El llindar de 150 i 400 mil habitants segons les ciutats, marca un salt de creixement urbà molt important: és el trànsit d'allò que se'n pot dir la ciutat tradicional, la ciutat que pot ser tractada amb els mètodes corticals de sempre, és a dir con l'escorça que encara està prou a prop del centre perquè segueixi viva, cap a una altra escala, la que passa aquesta mida i en la qual l'escorça està tan allunyada de la sàvia interior que ja no és arbre sinó que és suburbi, excrescència, i pitjor si a axò li dius ciutat, perquè realment és una enganyifa de ciutat.

A mi em sembla que el trànsit significatiu es produeix entre els 150 i 400 mil habitants, i són dades que trec de l'experiència personal analitzant alguna ciutat que he hagut, per qüestions professionals, d'analitzar

a fons. Aquest, doncs, límit és el que també em serviria per marcar la dimensió regional en tant que base humana; és a dir, retornant al començament: ¿fins a quin punt són aquests homogenis? fins a aquestes xifres aproximadament. Els meus primers intents de recerca d'una estructura territorial van ser com un divertiment (això potser no ho he dit mai). Tot va començar en 1963 amb un repte de l'Ernest Lluc, que diu «a veure si t'atreveixes a fer una divisió» i al cap de tres setmanes vaig comparèixer amb un mapet; després aquell mapet s'ha anat perfeccionant i s'ha anat fent més formal. Doncs bé, a través d'aquests intents és on jo vaig experimentar si aquella mida límit de ciutat s'acomplia; i al mateix temps comprovar si allò que en castellà se'n diu la «solera», és a dir, el pòsit d'història que aquells habitants homogenis acumulen sobre llur territori (més o menys també fisiogràficament homogeni; això no ho he dit però també s'hauria d'afegir). Només acomplertes aquestes condicions, la divisió no és gratuïta ni és una pura divisió administrativa, sinó que és alguna cosa més i té una base mesurable, d'entitat sociològica, de mida conforme.

Fixada, per una banda, la mida, és relativament fàcil anar a coses pragmàtiques, no purament conceptes. Jo sí que crec que hi ha d'haver regions o entitats subregionals, per això crec que la crítica a les vigents comarques és molt més dura perquè estan coixes del nivell polític que li donaria la pertinència a una vegueria o regió. És una mala passada a les comarques treure-les sense aquell possible aglutinant de major eficàcia, funcionalitat i vàlua que és el nivell del qual avui hem vingut a parlar aquí. En aquesta línia, doncs, segueixo rumiant en com s'ha de fer per fer-ho ben fet.

Me n'adono, i també me n'adono a través d'una experiència recent centrada en la tesi doctoral de la Pilar Riera, que és fàcil trobar centres, que és fàcil trobar límits o barreres i que és difícilíssim trobar les delimitacions exactes. Perquè és clar, el dret, el dret administratiu, ens ho posa difícil, quan ha de sortir una pàgina del Diari Oficial de la Generalitat que digui a cada municipi si està dintre o no d'una determinada comarca.

En la vida normal si el límit entre l'Osona i el Vallés, la Vall del Congost per exemple, no està massa clar, no passa res. La gent d'allí continua funcionant i no passa res: per a algunes famílies de Centelles o d'Aiguafreda en serà una cosa i per a d'altres potser en serà una altra, però no passa d'aquí. Ara bé, en el moment en què ha de sortir al Diari Oficial de la Generalitat, aleshores sí que passen coses. Aquell alcalde se sent implicat per una banda o se sent implicat per una altra.

En el cas de la ciència regional o territorial, en què també diem que s'ha de tirar una ratlla i que no es poden posar punts suspensius, les divisions

es fan difícils. Crec que les centralitats, no són fàcils, però la Pilar Riera ha demostrat que s'hi pot arribar; les barreres de vegades també surten detectades, però el que costa és tirar aquesta maleïda i comprometedora ratlla que de vegades hom voldria que poguessin ser 3, 4 ó 5, totes confoses.

Els arquitectes ho sabem molt bé: un croquis sempre fa bonic i un projecte no sempre. I el croquis sempre fa bonic perquè s'ha fet amb ratlles gruixudes i moltes, repassant, resseguint, embrutant i ennegrint; llavors, d'aquelles moltes línies l'ull es queda les que harmònicament són bones; però després quan cal triar entre totes aquelles ratlles i posar-ne només una llavors és terrible, perquè si d'aquell entorn grisós tria la que no ha de ser tot s'haurà desproporcionat, i se'n haurà anat en orris. Seria bonic que en aquestes coses de les divisions territorials poguéssim traçar amb un pinzell o una brotxa ben grossa i d'aquesta manera delimitaríem més confortablement.

Resumint, jo crec que sí que hi ha d'haver regions administratives subnacionals i que la base urbana és la que les justifica. En un país sense ciutats, o només amb poblets, tant li fan les regions, no cal que n'hi hagin. Una altra frase en paral·lel perquè entengueu el que vull dir és afirmar que sense àrees metropolitanes no hi ha nacions. Doncs bé, jo crec que sense ciutats no hi ha regions de la mateixa manera que sense àrees metropolitanes no hi ha nacions avui dia. Per això a Catalunya aixequem el cap, perquè tenim Barcelona. Sento haver-ho de dir a Girona però és la veritat. Una vegada em van xiular a La Seu, i algú se'n recorda, perquè vaig dir això; però continuo pensant igual, a pesar d'aquella reacció. Vull dir que el país s'aguanta perquè hi ha Barcelona, i sinó mireu, mireu el Midi, si Tolosa i Marsella haguessin estat una altra cosa, em sembla que també seria una altra cosa el País d'Oc.

Tornant, però, al nivell en què estem ara, que no és tant enlairat, sí que el fet urbà és important, és a dir l'afer de la regió, però alhora difícil de classificar. No es pot criticar la divisió regional perquè algun municipi estigui mal situat, cap aquí o cap allà de la ratlla, sinó que s'ha de criticar si les centralitats són correctes i si, en general, certes barreres que presenta el territori han estat respectades a l'hora de tirar la ratlla. Els problemes dels territoris de frontera, fins i tot en les nacions constituïdes en Estat, també es donen. A mi em sembla que no ens ha de preocupar, perquè no té remei; vull dir, sempre hi haurà alguna família d'Aiguafreda que se senti de l'Osona, o alguna de Centelles que se senti del Vallès.

Hi ha problemes derivats d'aquesta posició diguem-ne urbanista (isme de la urbe) que són les comarques extremes. S'ha al·ludit també, els qui

han usat la paraula abans aquí, al Pirineu, a l'àrea metropolitana de Barcelona, a l'àrea metropolitana de Tarragona, la Costa Brava (que és una area metropolitana que només funciona a l'estiu). Aquests extrems són importants, perquè ens exigeixen una cosa (que també ho he escrit i ho he dit moltes vegades): que el tractament no sigui homogeni. En ciència d'urbanisme pura, considerem gairebé com un text sagrat un article titulat «La Ciutat no és un arbre», en què un determinat autor nord-americà ens criticava els esquemes rígidament arborescents, en els quals tot funciona tan bé com a l'exèrcit: un capità mana dos tinentes, els qual tenen cadascun tres sargents i cadascun d'aquests tres caporals, etc. Crec que en aquest tema de les regions comarques o regions-regions, els exemples extrems de Pirineu i d'àrees metropolitanas, és a dir dels homogenis com a conseqüència de determinades particularitats dels territori (en un cas per poc i en un altre cas per massa) hem de canviar de mesura i hem de ser absolutament lliures, com en aquelles famoses divisions de l'administració anglesa, anterior a l'actual, en la qual tant hi podia haver un comtat com hi podia haver una ciutat que ella sola ja fos comtat. Em sembla que també aquí s'hauria de ser ampli, en el sentit de no voler donar la mateixa categoria a totes les possibles regions que sortissin, sinó que hi han d'haver regions i regions i, fins i tot, potser atribucions regionals repartides segons un perímetre i altres pertanyent a un altre perímetre (si és que això no és molt complicat en el camp del Dret Administratiu, que probablement ho és). Aquesta flexibilitat i visió s'assemblaria a com funciona la ment i el cor humà de la gent que hi viu. Si la Vall d'Aran és igual al Barcelonès, ja sabem que no. M'agradaria arribar a trobar una formalització en la qual això no preocupi. Jo he escrit i he intentat explicar com em sembla que això podria ser per tal que no donés una rigidesa total de tractament, que es precisament el mal camí.

I, per acabar, els fets metropolitans. Els fets metropolitans deformen l'esquema però el potencien; abans he dit aquella frase «sense àrea metropolitana no hi ha nació». El tema del Pirineu és complicat però em sembla que és més complicat aquest tema dels fets metropolitans. És a dir, en una divisió territorial, una entitat metropolitana ¿ha de ser equiparada a regió? Jo crec absolutament que sí, però això ¿està realment entès i admès? Això és el que podríem discutir ara, i que tothom digui la seva. És a dir, una entitat metropolitana és una forma particular, particularíssima de ser regió, regió urbana tota ella aleshores. En el cas metropolità, els símls que jo feia sobre una ciutat estesa, alhora regió i ciutat, de 300 mil habitants, escampada sobre un conjunt de comarques, en aquest cas ja no és un símil, en aquest cas és una absoluta realitat.

He apuntat aquestes coses en les quals crec, fins que altres (i això passa cada dia) em demostrin que no poden ser. Tots els qui hem escrit sobre aquestes coses tenim un cert fatalisme en veure que fa no sé quants anys que anem dient, i fins i tot arriba un dia en què et crida el Parlament i penses, caram ara sí, ara sí, però al final no res, i veus que tot va seguint igual. Jo procuro habituar-me al fatalisme i fer-ne poc cas, per tornar a parlar amb entusiasme i ganes. Hem de creure que el que estem discutint, no pas el que dic jo sinó el que discutirem aquí, doncs, que té sentit i que va endavant i que pot anar més endavant encara. I és en això que us brindo d'entrar en discussió.